

COSTINA DENISA BĂRBUCEANU

Colecția STUDIA DOCTORALIA

Directorul colecției

IPS Prof.univ.dr. Irineu Ion POPA
Director al CSUD - IOSUD
Universitatea din Craiova

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Prof.univ.dr. Bădică Costin, Școala doctorală „Constantin Belea” a Facultății de Automatică Calculatoare și Electronică
Prof.univ.dr. Burlea Șchipoiu Adriana, Școala doctorală de Științe Economice
Prof.univ.dr. Cosmulescu Sina Niculina, Școala doctorală de Ingineria resurselor animale și vegetale
Prof.univ.dr. Damean Sorin Liviu, Școala doctorală de Științe sociale și umaniste
Prof.univ.dr. Dumitru Nicolae, Școala doctorală ”Academician Radu Voinea” a Facultății de Mecanică
Prof.univ.dr. Enache Sorin, Școala doctorală de Inginerie electrică și energetică
Prof.univ.dr. Gautier Laurent, Université de Bourgogne, Dijon, Franța
Lector univ.dr. Matei Andaluzia Cristina, Școala doctorală de Științe
Prof.univ.dr. Matei Gheorghe, Școala doctorală de Științe Economice
Prof.univ.dr. Mazilu Mirela Elena, Școala doctorală de Științe
Prof.univ.dr. Micu Sorin, Școala doctorală de Științe
Prof.univ.dr. Mitrea Ion, Școala doctorală de Ingineria resurselor animale și vegetale
Prof.univ.dr. Ocoleanu Ticu Nelu, Școala doctorală de teologie ortodoxă „Sfântul Nicodin”
Prof.univ.dr. Otovescu Dumitru, Școala doctorală de Științe sociale și umaniste
Prof.univ.dr. Olteanu Gabriel, Școala doctorală a Facultății de Drept
Prof.univ.dr. Panea Nicu, Școala doctorală „Alexandru Piru” a Facultății de Litere
Prof.univ.dr. Petre Nicolae, Școala doctorală de Inginerie electrică și energetică
Prof.univ.dr. Răducanu Ruxandra, Școala doctorală a Facultății de Drept
Prof.univ.dr. Selișteanu Dan, Școala doctorală „Constantin Belea” a Facultății de Automatică Calculatoare și Electronică
Prof.univ.dr. Spulbăr Cristi Marcel, Școala doctorală de Științe Economice
Conf.univ.dr. Stan Răzvan, Școala doctorală de Teologie ortodoxă „Sfântul Nicodin”
Prof.univ.dr. Tarniță Daniela, Școala doctorală ”Academician Radu Voinea” a Facultății de Mecanică
Prof.univ.dr. Teodorescu Cristiana-Nicola, Școala doctorală „Alexandru Piru” a Facultății de Litere

COSTINA DENISA BĂRBUCEANU

**ECOURI ALE ROMANTISMULUI
ENGLEZ ÎN LITERATURA
ROMÂNĂ**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2019**

Referenți științifici:
Prof.univ.dr. Nicolae PANEA
Conf.univ.dr. Anca PĂUNESCU

Copyright © 2019 Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BĂRBUCEANU, COSTINA DENISA

Ecouri ale romantismului englez în literatura română / Costina Denisa
Bărbuceanu. - Craiova : Universitaria, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1478-9

82.09

© 2019 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

ARGUMENT

Pornind de la accepția teoreticienilor Rene Wellek și Austin Warren care definesc literatura comparată drept „(...) studiul relațiilor dintre două sau mai multe literaturi”¹, studiul pe care-l prezentăm astăzi *Ecouri ale romantismului englez în literatura română*, conceput ca teză de doctorat, a luat naștere din pasiunea nemărginită față de cele două literaturi, engleză și română, mai ales față de poezia perioadei romantice care face obiectul acestui demers.

Scopul acestui studiu este acela de a oferi o alternativă comparatistă între romanticii cei mai de seamă ai literaturii engleze și ecourile pe care aceștia le-au avut, în egală măsură, în sfera preromantismului și romantismului românesc cât și cel european. Ne-am propus să demonstrăm, prin exemple viabile și prin studiul temeinic al ambelor literaturi, acele puncte care aduc literatura română, în special, poezia perioadelor preromantice și romantice, mai aproape de poezia marilor romantici englezi: Byron, Shelley și Keats. Literatura comparată reprezintă un teren deopotrivă dificil și neexhaustiv, unde interpretările comparatiste lasă loc unor lungi dezbateri pe aceeași temă, ca formă și conținut sau idee centrală, ce folosește exemple din literatura engleză pentru a înțelege și explica acea notă de asemănare sau diferențiere de literatura română.

Dialogul teoretic și metodologic dintre cele două literaturi reprezintă, în egală măsură, cel puțin din perioada pașoptistă, o sursă de inspirație continuă, care avea să se estompeze foarte târziu, în literatura română. Nu este de mirare că aproape toți romanticii semnificativi ai literaturii române au fost, la un moment dat, însuflețiți de *eternul pelerin al umanității* Childe Harold, sau de *exponentul iubirii*, Prometeu, preluat, mai ales prin filieră englezească. Rând pe rând, de la pașoptiștii Asachi, C.A Rosetti sau Heliade, până la C.D. Aricescu, Ion Catină Alexandru Pelimon, D. Bolintineanu, Grigore Haralamb Grandea, Costache Stamati, Al. Sihleanu, și terminând cu Mihai Eminescu și Alexandru Macedonski, poeții meleagurilor mioritice au transpus în straie românești o idee, un personaj, o zbatere sau patimă din lirica marilor romantici englezi. Din acest punct de vedere, literatura engleză le-a oferit o paralelă, un studiu alternativ, o busolă pe mărele tulburi ale nașterii romantismului românesc, fără de care poate, lirica noastră ar fi fost mai sărăcăcioasă, sau i-ar fi lipsit acel *erou byronian*, afectat de *spleen*, exilat din proprie voință pe meleaguri care-i oferă nebănuite surse de inspirație. Acea mască a lui Childe Harold a fost supralicitată de

¹ Rene Wellek, Austin Warren, *Teoria literaturii*, p. 77, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

romantismul european, căci nu există poet în romantism care să nu fi fost, cel puțin o dată, bolnav de *mal du siecle*.

Studiul nostru propune identificarea asemănărilor dintre lirica engleză și cea română, și mai ales, acele poezii în care ecoul romanticilor englezi a răsunat cel mai puternic, cât și acele subtilități care nu se lasă descoperite fără un studiu amănunțit, pe text.

Teza este structurată pe cinci capitole. În primul capitol *Influența Byroniană în preromantism și romantism* ne propunem să cercetăm o arie vastă de scriitori preromantici și romantici, unde influențele nu se lasă greu descoperite, căci unele poezii infuzează perfect cu esența liricii engleze, mergând până la coincidența titlului: celebrul erou byronian Conrad, demonul întunecat, un alter ego al marelui Lord englez. Este însă necesară și chiar vitală o studiere amănunțită acolo unde influențele nu cad sub incidența coincidenței și unde trebuie să privim teoria comparatistă în legătură cu alte principii sociale sau istorice, cum ar fi poezia lui Shelley sau Keats.

Literatura comparată facilitează o înțelegere amănunțită a temelor și motivelor în contextul culturii ambelor literaturi și anume ce s-a păstrat și ce s-a împrumutat și felul în care aceste teme și motive creează o simbioză unică în poezii încărcate de semnificații religioase, demonice, sau care conțin un *complexio oppositorum* ce le acordă acea notă distinctivă, de capodopere. Byron, cel mai întunecat demon al romantismului englez trebuie că a răspândit și în poemele eminesciene acest virus, iar în cel de-al doilea capitol al prezentului studiu intitulat *Trăsături specifice romantismului englez - romantism al voinței. Paralelă între demonismul lui Byron și cel al lui Eminescu*, încercăm să aflăm unde și cum s-a înfiripat aceasta boală a Lordului în Andrei Mureșanu sau Memento Mori, căci admirația lui Eminescu pentru Byron merge până la a-l pomeni pe acesta în versurile poeziei Epigonii:

*Și ca Byron, treaz de vântul cel sălbatic al durerii,
Palid stinge- Alexandrescu sânta candel-a sperării,
Descifrând eternitatea din ruina unui an.*"²

Vom încerca să căutam semnificația cuvântului demonic, să mergem la originile și nașterea acestui concept, pornind de la Biblie și Îngerul decăzut, atât de iubit romanticilor, precum și de la mitul lui *Ossian* până la transformările lui ulterioare, sub penelul vampirismului lui John Polidori, demonismului gotic al lui Anne Radcliffe, sau Paradisul pierdut al lui Milton, unde capătă valențe de titanism și geniu neînțeleș, rece și glacial. Astfel, dorim să folosim acest triumvirat *demon- titan- geniu* în a explica și compara poemele și eroii care sunt

² Mihai Eminescu, *Poezii, Epigonii*, p. 32, Editura de stat, București, 1950.

cel mai afectați de acest morb – Cain, Lucifer, Hyperion și deopotrivă *femeia demon* a lui Byron și Eminescu; să înțelegem cum funcționează aceste atribute independent sau în simbioză, mergând la teoria lui Goethe sau a lui *Paul Tillich* care vorbește despre binaritate, dualism și antagonism, ca matricele din care se naște demonismul. O sporită atenție s-a dovedit necesară în a repera acele puncte definiții de influență britanică, care însumează, la rândul ei, variate influențe eline prezente ca sursă lirică și în literatura română.

Capitolul al treilea intitulat sugestiv *Influența lui Byron de la G. Asachi, C. Stamati și H. Granda până la Noaptea lui Macedonski* este dedicat investigării acelor poezii care ne aduc mai aproape de sursa engleză, de Lordul Byron, pentru ca noi să observăm subtilitatea influențelor poetice versus admirația deschisă și întrebuintarea de coincidențe onomastice ale poezilor preromantici și romantici, în egală măsură. Astfel, în *Aniversarea născerii*, scrisă de Granda, investigăm acele ecouri ce par a se auzi din poemul byronian *Astăzi împlinesc treizeci și șase de ani (On This Day I Complete My Thirty-Sixth Year)*, cum este percepută influența asupra textului și ce anume din sufletul poetului român vine să completească sau să facă notă discordantă față de influența la care este supus; cât anume este imitație, unde se ramifică fluviul creator și în ce punct se pierde patronajul marelui Lord.

Dat fiind faptul că Lordul Byron este una din figurile lirismului englez care a aprins intens imaginația creatoare din sfera poezilor meleagurilor noastre, i-am acordat cuvenita investigație pe trei capitole, pentru a nu escamota diversitatea poeziilor ce-i poartă nestingherit blazonul. Bibliografia de care dispunem ne-a ajutat într-o mare măsură să înțelegem forța de expansiune pe care acest romantic englez a exercitat-o asupra poezilor noștri, de la cei mai puțin cunoscuți până la cei consacrați. Recepția byronismului în Europa a fost un fenomen pe care poezii noștri nu puteau să-l ignore, căci omul Byron, revoluționarul Byron și poetul Byron s-au infuzat mereu, până la combustie, combustie care a dezmoșit sentimentul poetic în cei ce au luat drumul exilului, căutându-l parcă pe Lord. Nu degeaba se declara Macedonski *fiu al lui Lara* și mergea până la a se identifica cu soarta Lordului, simțindu-se bine atunci când Lara și Romeo vor veni să-i împrumute voce cristalină a patimilor tumultoase. El devine astfel un pelerin, punându-și masca lui Childe Harold, exilat fiind prin voință proprie în bătrâna Europă, prin susul și josul **Italiei**, luându-și notițe despre *scherzo* - după urmele încă prospete ale pelerinului eternității.

Unul din motivele acestui studiu comparatist îl reprezintă deopotrivă valențele intelectuale și pedagogice care se vor dobândi din analiza unei anumite părți a literaturii române, cea care rezonază cel mai bine cu lirica *britilor*, cum îi numea George Călinescu. Goethe, în conversațiile sale cu Eckermann, atrage

atenția la cursul pe care literatura îl va urma, în anii viitori: „Literatura națională reprezintă acum un termen fără prea multe înțelesuri; epoca literaturii Universale este aproape, și toți trebuie să încerce să se grăbească în a o însuși. (...) dar dacă vrem neapărat un model, trebuie să ne întoarcem întotdeauna la vechii greci, în ale căror lucrări frumusețea umanității este reprezentată în mod constant. În rest, trebuie să privim istoria, însușindu-ne ce e bine.”³

Reîntoarcerea la clasici face obiectul următorului capitol al acestei teze de doctorat, intitulat *Influența lui Shelley la Alexandru Philippide în "Izgonirea lui Prometeu"*; de la *"Prometeu descătușat" al lui Shelley până la cel izgonit al lui Philippide* în care investigăm ca primă sursă de pornire a celor doi poeți romantici, influențele eline. Așa cum certifica și Goethe, literatura elină le oferă poeților un model veridic de urmat, care s-a confirmat în repetate rânduri, fiind „cartea” de căpătâi a celor ce se imbarcă pe drumul spinos dar plin de satisfacțiile creației și ale poeziei.

Pornind de la Hesiod și Eschil, atât Shelley cât și Philippide plăsmuiesc un Prometeu modern, care se mai ține ancorat în modelul clasic doar cu lanțuri de ață, dar fără de care nu ar fi avut o bază solidă în investigația interioară și conturarea psihologică a exponentului umanității. Este necesar să observăm cum poetul român receptează influența shelleyană și în ce moment la creației sale lirice se desparte atât de sursa clasică cât și de marele romantic englez, pierit atât de timpuriu. Capitolul are ca obiectiv depistarea filonului biblic explorat de Philippide și maniera de expunere a lui Prometeu, în legătură cu viziunea biblică a lui Shelley – Prometeu, figură Christică. Studiul cuprinde o întinsă expunere în cel de-al patrulea capitol al acestei teze.

Contaminarea cu sursa biblică le permite poeților portretizarea unui tragism fără limite care „(...) capătă o configurație umană de revoltă și jertfă amestecată.”⁴ - iar prin viziunea poetică, Prometeii își deplâng soarta împotriva opresiunii fizice și psihice la care sunt supuși. Felul în care Alexandru Philippide se joacă cu simbolurile și cât anume este influență shelleyană în poemul său, este prezentat într-o investigație amănunțită pe textul poeziei, pornind din

³ Wolfgang Johann Von Goethe, Wallace Wood, *Conversations with Eckermann: Being Appreciations and Criticisms on Many Subjects.*, p. 175, Kessinger Publishing, 2005. “National literature is now rather an unmeaning term; the epoch of World literature is at hand, and every one must strive to hasten its approach. (...) but if we really want a pattern, we must always return to **the ancient Greeks**, in whose works the beauty of mankind is constantly represented. All the rest we must look at only historically, appropriating to ourselves what is good, so far as it goes.”

⁴ Florin Mihăilescu: *Tradiție și inovație: idei și atitudini literare; studiu și antologie*, p. 381, Editura Eminescu, 1975.

substraturile clasice până la forma finală în care se regăsește acel *complexio oppositorum* numit Prometeu.

Tot de un mit se leagă și al cincilea și ultimul capitol al acestei teze, numit *Keats: Mitul lui Hyperion la Keats și Eminescu* în care masca sau „pluralitatea măștilor”⁵ despre care vorbește Zoe Dumitrescu Bușulenga în *Itinerarii prin cultură* este idealul cel mai râvnit de marii poeți romantici, în dorința de a-și exacerba sentimentele și viziunile lirice. Dacă Hyperionul lui Keats poartă masca poetului ce-și exacerbează trăirile antagonice, Luceafărul lui Eminescu reține „pluralitatea măștilor” jucând în teatrul mundi rolul Zmeului, Sburătorului, și al omului superior de geniu, reprezentat prin cel mai luminos și glacial orb planetar: Hyperion, sau planeta Venus.

Bibliografia bogată care s-a găsit în tratarea acestui subiect ne-a permis o cercetare complexă, în care capacitatea de selecție a trebuit să-și spună cuvântul, căci prezentarea anumitor idei în detrimentul altora s-a impus, tocmai din cauza vastității surselor bibliografice ce au ajutat, într-o mare măsură, la inspirarea tratării acestui subiect. Făcând o incursiune prin originile clasice ale mitului hyperionic prezentat de Keats, trecând prin viziunile gnostice eminesciene și folclorul bogat al meleagurilor noastre, încercăm să explicăm diferențele și asemănările în portretizarea mitul lui Hyperion, în viziunea celor doi mari romantici. Genialitatea lui Eminescu este notorie iar că el a cunoscut poemul lui Keats, nu încapă nici cea mai mică îndoială, însă modul în care el expune mitul hyperionic în Luceafărul, comparativ cu cele două poeme Hyperion și Căderea lui Hyperion, a fost o mare provocare în tratarea acestui subiect.

Vom încerca să extrapolăm substantivul hyperion din contextul poemelor și să-i analizăm originile; totodată vom expune importanța inserției **visului** - ca fundal de desfășurare a patimilor poetice la care sunt supuși cei doi mari romantici ai lumii - și a concepțiilor schopenhaueriene despre geniu și universalitatea acestuia, pentru a înțelege mai bine semnificațiile mitului hyperionic pe care poeții le redau.

Lucrarea se încheie cu concluziile acestui studiu, urmate de o bibliografie selectivă, care a jucat un rol important în expunerea cu acuratețe a surselor de inspirație. Studiile critice din care enumerăm cele mai semnificative nume: *Ovidiu Ghidirmic, George Călinescu, Caracostea Dumitru, Ileana Verzea, Mircea Anghelescu, Jerome McGann, Harold Bloom* au avut o contribuție majoră la atingerea obiectivului acestui curajos demers pe care ni l-am propus.

⁵ Zoe-Dumitrescu Bușulenga, M. Eminescu în timp și spațiu național în *Itinerarii prin cultură*, p. 45, Editura Eminescu, București, 1982.

Capitolul I

INFLUENȚA BYRONIANĂ ÎN PREROMANTISM ȘI ROMANTISM

„Nu stimez adânc și cu adevărat decât doi oameni, pe Rablais și pe **Byron**, singurii care au scris pentru a-i face rău geniului omenesc și a-i râde în față. Ce poziție imensă - aceea a omului astfel așezat în fața lumii.”⁶

Așezat în cea de-a doua generație de romantici englezi, nonconformist și răzvrătit, nesimpatizat de titanii contemporani lui:

*„De la prigoană pân'la înțepături,
Am cunoscut, întreagă, ura lor:
Ici calomnii și colo-njurături,
Ici doar un glas, șoptit, clevetitor,
Și dincolo venin otrăvitor:
Ca Ianus, alții ochii și-i rotesc
Și, cu-o clipire, c-un oftat ușor*

*Fără-a deschide gura, clevetesc ...”*⁷, Lordul Byron are ecou care încă se aude, din ce în ce mai acut, dacă ascuți cu sufletul și încerci să cuprinzi cu ochiul opera sa.

Lord George Gordon Noel Byron, al VI-lea Baron Bayron se naște la 22 ianuarie 1788, în Holles-street Londra, din mama Catherine Gordon, moștenitoare a familiei Gight din Aberdeenshire, Scoția, fiica lui George Gordon of Gight, descendent al regelui James I și tatăl, căpitanul John the „Mad Jack” (Jack Nebunul) Byron, fiul vice amiralului John „Foulweather” (Vreme Rea) Byron. Genealogia sa este una impresionantă dacă ne gândim că și bunicul său a fost fratele mai mic al lui „The Wicked Lord” (Lordului Imoral) cel de-al V-lea Baron Byron, descendent al regelui Edward al III-lea, al Angliei. Își petrece copilăria în Aberdeen, unde primește și educația școlară la Școala de gramatică din Aberdeen. Moare la 19 aprilie 1824 la Missolonghi, în Grecia, în urma unei grave febre.

⁶ Gustave Flaubert, Francis Steegmüller, To Ernest Chevalier, în *The letters of Gustave Flaubert*, p. 8, Harvard University Press, 1980.

⁷ *Byron Poeme*, traducere de Virgil Teodorescu, *Pelerinajul lui Childe Harold*, p. 52 Editura Minerva, București 1983.

1.1 Byron, poetul

El simțea că poezia trebuie să fie doar adevăr și etică, să redea lucrurile în adevărata lor dimensiune „*Vorbesc De lucruri cunoscute pe pământ...*”⁸ și să nu necesite scorneli fără sens când penelul creatorului poate undui scrieri superioare și morale.

Mai mult discutatul, într-o anumită măsură, pozitivă sau negativă, decât cititul Lord Byron, criticat de exegeții săi și uitat, temporar, de suflarea „*clevetitoare de netoți*”⁹, „Închide-l pe Byron, deschide-l pe Goethe”¹⁰, potrivit lui Keats, apreciat ca un demon întunecat, amețit de o melancolie îmbătătoare, a epatat cu romantismul, devenind una cu acesta, un singur trup, reușind să transpună în tangibilitate „(...) realități culturale complexe care nu acceptă o sistematizare riguroasă.”¹¹ „În întreaga lui operă se deslușește o conștiință febrilă care receptează faptele existenței umane, ale istoriei contemporane și dă sens unei meditații tragice asupra destinului individului și a speței.”¹²

Amprentat de un trecut zbuciumat, de lipsa tatălui și a afecțiunii părinților, complexat de infirmitatea pe care o avea, îngrijit și instruit necorespunzător de dădaca sa, sunt stigmatate ce-i vor locui sufletul pretutindeni, vor curge și străbate mai apoi, cânturile poeziilor sale, în care zbuciumul și răzvrătirea eroului byronian „*erou cu o mie de chipuri*”¹³, vor fi amestecate și identificate cu romantismul însuși. Cu primele poezii, *Piese fugare*, 1806, Byron, cel neromantic, încearcă să transpună pe foaie dorințele și sentimentele care îl încercau la vremea respectivă împletite cu scene din natura calmă, într-un stil mai mult clasic,- nebănuind atunci forța creatoare care avea să-l arunce în curentul romantic- până la a expune idei filosofice subtile cu privire la soarta omului supus providenței, în poemele definitorii de mai târziu.

John Galt, spunea că: „Posteritatea, în timp ce îi va recunoaște distincția geniului său și va plânge metodele pe care circumstanțele nefericite le-au adus asupra sa, va privi acest lucru ca pe un fenomen curios în destinul individului, anume că progresul faimei sale, ca poet trebuie să fi fost atât de asemănător cu istoria sa ca om.”¹⁴

⁸ *Byron Poeme*, traducere de Virgil Teodorescu, *op. cit.*, p. 48, *Pelerinajul lui Childe Harold*.

⁹ *Ibid*, p. 53, *Pelerinajul lui Childe Harold*.

¹⁰ Ileana Verzea, *Byron și byronismul în literatura română*, p. 13, Editura București, 1977.

¹¹ *Byron, Poeme*, traducere de Virgil Teodorescu, *op. cit.*, p. 7, în Prefață de Dan Grigorescu.

¹² *Ibid*, p. 8, în Prefață de Dan Grigorescu.

¹³ *Ibid*, p. 10, în Prefață de Dan Grigorescu.

¹⁴ John Galt, *Life of Lord Byron*, J. Harper's Stereotype Edition, New York, 1830, p. 15 „Posterity, while acknowledging the eminence of his endowments, and lamenting the habits which his unhappy circumstances induced, will regard it as a curious phenomenon in the fortunes of the individual, that the progress of his fame as a poet should have been so similar to his history as a man.”